

Winterpaddenstoelen in het Weerterbosje en omgeving

Auteur: Jos Lenaerts

Mycolim, de paddenstoelenwerkgroep van Likona, inventariseerde het Weerterbosje en de aanliggende hoogstamboomgaard op donderdag 18 januari 2018. Wie deze zin leest zal spontaan denken : “ Wie gaat er nu in januari op zoek naar paddenstoelen en dan nog in een klein natuurgebiedje in Grote Spouwen? “

In de winter zijn er veel dagen dat het 's nachts nauwelijks vriest. Als het in die periodes voldoende vochtig is, zijn er veel paddenstoelen te vinden. Toegegeven, de meeste soorten die je dan vindt stemmen niet overeen met het beeld dat de meeste mensen van paddenstoelen hebben. Soorten met een steel en hoed zijn er dan maar weinig. Er zijn wel veel andere soorten te zien. Sommige daarvan zijn opvallend, andere veel minder.

Maar wat zijn ‘paddenstoelen’ nu eigenlijk ?

Het zijn allemaal vruchtlichamen die dienen voor de voorplanting van een verborgen levend organisme. Het organisme dat het vruchtlichaam voortbrengt bestaat uit een netwerk van hele fijne draden : **het mycelium**. Het mycelium kan in de bodem zitten , maar ook in dode en levende organismen.

Om de paddenstoelenwereld wat beter te begrijpen staan we even stil bij de manier waarop het vruchtlichaam aan de kost komt.

Het mycelium kan zich op verschillende manieren voeden.

Het kan allerhande plantaardig en dierlijk afval afbreken door middel van zuren tot absorbeerbare stoffen. Paddenstoelen met die levenswijze noemen we **saprophyten**.

Planten kunnen dat niet, *paddenstoelen zijn dan ook geen planten maar vormen een rijk op zich*.

Andere mycelia leven parasitair en tasten levende cellen aan en kunnen in sommige gevallen de dood van hun gastheer veroorzaken.

Minder bekend is dat veel paddenstoelen een samenwerkingsverband aangaan met planten. Tussen het mycelium en de haarwortels van de plant vindt een uitwisseling van voedingsstoffen plaats. De paddenstoel ontvangt van de plant vooral suikers, een bijproduct van de fotosynthese. De plant ontvangt via het mycelium van de paddenstoel, mineralen en ook water. Het mycelium is veel fijner vertakt dan de plantenwortels en kan over een groot oppervlak water en voedingsstoffen opnemen die de plantenwortels niet kunnen bereiken. Via hun bladgroen gebruiken planten lichtenergie om de koolstofdioxide uit de lucht om te zetten in koolhydraten. Alleen planten kunnen hun eigen energie aanmaken. Paddenstoelen kunnen dat niet. Door een symbiose met planten aan te gaan kunnen paddenstoelen aan voedingsstoffen geraken waar ze anders niet zouden bij kunnen.

In het Weerterbosje ligt er veel dood hout. Er zijn dan ook veel organismen aanwezig die dat dode hout afbreken : bacteriën, maar vooral paddenstoelen. Andere organismen voeden zich dan weer met de afbraakproducten, totdat alles omgezet is in enkelvoudige stoffen die opnieuw kunnen worden opgenomen door de planten.

In de winter vinden we op hout veel vruchtlichamen van saprofytisch levende paddenstoelen. Vaak zijn die vruchtlichamen **korstvormig** : ze liggen tegen het oppervlak van het hout aangedrukt en vormen geen hoedvormige structuren. Het hymenium, de cellenlaag waarin de sporen worden gevormd zitten op de buitenkant van de korst en is bij veel soorten niet goed tegen uitdroging beschermd. Daarom vormen de vruchtlichamen zich vaak in periodes met hoge luchtvochtigheid en geen nachtvorst in de winterperiode. Vaak groeien de vruchtlichamen aan de onderkant van afgevalen takken als bescherming tegen uitdroging.

Mensen delen organismen graag in hokjes in. Korstvormige paddenstoelen met een hymenium zonder gaatjes of poriën noemt men **korstzwammen**. De korstvormige vruchtlichamen met gaatjes rekent men tot de polyporen (letterlijk : met veel poriën). Tot die polyporen rekent men ook houtzwammen met poriën, die vaak grote steelloze consolevormige vruchtlichamen vormen. Die handige indeling blijkt niet veel systematische waarde te hebben. De korstzwammen bestaan eigenlijk uit een groot aantal niet verwante families, hetzelfde geldt voor de polyporen. In de praktijk worden beide begrippen wel nog veel gebruikt.

We gaan nu een paar korstzwammen die we in het Weerterbosje en omgeving hebben gezien bekijken : de witte vlierschorszwam en de paarse korstzwam.

Hyphodontia sambuci - Witte vlierschorszwam

De **witte vlierschorszwam** (*Hyphodontia sambuci*) vinden we op ontschorste, rechtopstaande stammen en takken van oude vlierstruiken. De gewone vlier is een algemeen voorkomende, stikstofminnende plant die vaak in bosranden is te vinden. De witte vlierschorszwam is even algemeen als zijn waardplant, maar wordt vaak niet als zwam herkend. Het is niet meer dan een dunne witte laag, net of er op de vlierstruik een dun kalk – of verlaagje werd gemorst. Met een goede loep (10 X vergroting) is te zien dat het oppervlak van die laag niet helemaal effen is.

De witte vlierschorszwam hoort tot de tandzwammen., geslacht *Hyphodontia*. Bij nauw verwante soorten is de tandjesstructuur van het hymenium meer uitgesproken. De witte vlierschorszwam is door de specifieke standplaats vrij goed te herkennen. Om andere soorten van het geslacht *Hyphodontia* met zekerheid uit mekaar te houden is microscopisch onderzoek nodig. Heel veel korstvormende paddenstoelen zijn alleen met de microscoop te determineren

Veel opvallender dan de witte vlierschorszwam is de **paarse korstzwam** (*Chondrostereum pupureum*).

De paarse korstzwam komt op zowel levend als dood loofhout voor en kan zowel saprofitisch als parasitair leven. De korsten vormen vaak grote purperen plakken met een witte rand. De paarse korstzwam vormt vaak “ schijnhoedjes “ en is dus niet altijd volledig tegen het substraat aangedrukt.

In de boomgaard staat dichtbij Huubkes Poel in de richting van het Weerterbosje een oude nog levende appelboom. Op de stam vonden we een grote paarse korstzwam. Ook in het Weerterbosje hebben we de paarse korstzwam op meerdere plekken gevonden. De paarse korstzwam heeft een erg opvallende, unieke kleur.

Door de paarse kleur en de witte rand is de soort goed herkenbaar. De soort is ook in de meeste paddenstoelengidsen opgenomen. Het is de enige soort van zijn geslacht.

Naast korstzwammen hebben we in het Weerterbosje ook een aantal **trilzwammen** gezien. Trilzwammen hebben eigenaardige vruchtlichamen. Het zijn gelatineuze plakken, sommige soorten kan men met enige fantasie hersenvormig noemen. Trilzwammen vindt men op hout. De meeste, zo niet alle soorten parasiteren op de mycelia van andere paddenstoelen. Een aantal trilzwammen zijn gastheerspecifiek.

In het Weerterbosje is de **zwarte trilzwam** (*Exidia plana*) algemeen. Op de foto is duidelijk te zien hoe die soort eruit ziet. Bij droogte verschrompelen trilzwammen en worden kraakbeenachtig. Bij vochtig weer nemen ze terug hun normale gedaante aan. Hun sporen zitten binnenin het vruchtlichaam waar ze goed beschermd zijn. De meeste trilzwammen vindt men in de winter.

De eikentrilzwam is ook zwart, maar men vindt die soort enkel op eik. De zwarte trilzwam is minder kieskeurig en groeit op veel soorten loofhout. De eikentrilzwam (*Exidia truncata*) is enkel met een versmalde basis aan het hout vastgehecht, de rest van het vruchtlichaam is vrij. De zwarte trilzwam hangt volledig vast aan het substraat. Ook de gele trilzwam (*Tremella mesenterica*) is in de winter algemeen . In het Weerterbosje was die soort minder prominent aanwezig dan voormelde soorten.

Of een paddenstoel tot de trilzwammen behoort is eigenlijk alleen microscopisch vast te

stellen. Die microscopie zou ons te ver voeren. Aan de hand van de microscopische kenmerken hebben we ontdekt dat een aantal “ korstzwammen “ eigenlijk trilzwammen zijn. Je merkt dat we heel veel het woord microscopie laten vallen. De studie van paddenstoelen kan nu eenmaal niet zonder het gebruik van een microscoop.

We hebben nu een aantal soorten met bijzondere vruchtlichamen besproken. Vindt men in de winter ook paddenstoelen met een steel en hoed , met plaatjes onderaan de hoed ? Die zijn er inderdaad , al zijn er maar weinig wintersoorten binnen die groep.

Op 18 januari had het lange tijd niet gevoren. Het gevolg daarvan was dat er in het Weerterbosje diverse soorten **steeltjeszwammen** stonden die eigenlijk vruchtlichamen vormen in de herfst, maar er tijdens zachte winters mee doorgaan. Omdat het Weerterbosje ook in de herfst moet bezocht worden, zullen we in de herfst we een apart artikel over deze soorten schrijven.

Toch vonden we een steeltjeszwam die alleen in de wintermaanden voorkomt : het **fluweelpootje** (*Flammulina velutipes*).

Het fluweelpootje komt in de winter op allerlei loofhout voor, vooral op zwaardere gronden. De paddenstoel heeft een bruinoranje hoed, crèmekleurige tot lichtgele plaatjes en een taaie fluweel aanvoelende steel, die vaak donker van kleur is.. Het fluweelpootje is één van de weinige plaatjeszwammen die ongevoelig zijn voor vorst.

Oppervlakkig op het fluweelpootje lijkende houtbewonende soorten als het dodelijk giftige bundelmosklokje maken in zachte winters vruchtlichamen. Paddenstoelen voor consumptie verzamelen zonder ze goed te kennen is gevaarlijk. Het fluweelpootje wordt ten andere ook gekweekt.

Het fluweelpootje is mits een beetje oefening vrij makkelijk te herkennen. Microscopisch onderzoek heeft uitgewezen dat er meerdere soorten fluweelpootjes in de winter bij ons voorkomen. Een en ander werd door DNA-analyse bevestigd. In het Weerterbosje is enkel de gewone soort gevonden.

Al de paddenstoelen die we hebben besproken horen tot de **basidiomyceten**. Ze maken hun sporen allemaal bovenop een speciaal daarvoor gebouwde structuur, de basidië. De grootste groep van de paddenstoelen horen echter tot de **ascomyeten**. Bij deze groep worden de sporen binnenin zakjes of “asci “ gevormd. Veel ascomyeten vormen kleine vruchtlichamen, vaak niet meer dan een paar mm groot. Er zijn natuurlijk ook soorten die grotere vruchtlichamen vormen. We hebben er een aantal in het Weerterbosje gevonden, maar ze zijn niet erg fotogeniek.

Bronnen :

Ewald Gerhardt : *De Grote paddenstoelengids voor onderweg*, Thirion Natuur, 720 pp.
Oorspronkelijk een Duits boek, in de meest recente edities vooral aandacht voor de soorten in Nederland en België

A; Bernicchia – S.P. Gorjon (2010) : *Corticiaceae s.l.*, Fungi Europaei nr12 , Edizioni Candusso, 1008 pp
Standaardwerk over de korstzwammen.

Hermann Jahn (2005) : *Pilze an Bäumen* , Patzer Verlag Berlin-Hannover, 275 pp